

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

ШЕВЧЕНКІВСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ
1947 року

**Автограф Т. Шевченка
з 1857 року**

1947.

УКРАЇНЬСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

**ШЕВЧЕНКІВСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ
1947 року**

**Автограф Т. Шевченка
з 1857 року**

1947.

Лист Т. Шевченка до гр. Ф. Толстого 1857 року

Стосунки Шевченка з родиною гр. Ф. Толстого надзвичайно інтересні.

Гр. Ф. П. Толстой і дочка його Катерина, пізніше Юнге, та й сам Шевченко в своєму щоденнику лишили багато матеріалів для висвітлення цих стосунків.

До заслання ніхто з членів родини Толстих не знав особисто мистця. Безперечно, Шевченко мав офіційні стосунки з гр. Толстим, яко віцепрезидентом Академії Мистецтв у Петербурзі підчас своїх сьомірічних студій. Але й в ці часи Шевченко стояв далеко від Толстого, маючи ближчі справи з секретарем академічної конференції В. І. Григоровичем, на якого, при першій потребі безпосередньо звернутися до гр. Толстого, Шевченко й посилався як на особу, що знала його не тільки як мистця, а ще й як людину.

Після катастрофи 1847 року ім'я Шевченка стало широко відомим, як ім'я талановитого поета й маляра, що зазнав такої страшної кари за свої революційні твори, за участь в таємному товаристві. Через вісім років по процесі кияво-методівців, зараз же по смерті Миколи І (18 лютого 1855 р.), можна було почати клопотатися про звільнення Шевченка. Найкращий шлях для клопотання був офіційний, через Академію Мистецтв. Шевченко звернувся також і до самого гр. Толстого безпосередньо, як до представника "ізящних іскуств" та віце-президента, скаржився на заборону малювати, просив нагадати про себе А. Перовському, тодішньому міністрові внутрішніх справ, і взагалі на Толстого покладав усі надії.

Відповідь на ці листи Шевченко одержав через третю особу, маляра М. О. Осипова. З доручення гр. Толстого Осипов повідомляв поета, що віце-президент Академії "щиро співчуває" Шевченкові і "душевно радий вжити всіх залежних від нього заходів для полегшення його долі, якщо лише ступінь злочину не стане незламною перешкодою".

Перший біограф Шевченка М. Чалий запевняє, що Осипов до того часу особисто також зовсім не був знайомий з поетом-маляром. Це питання могла б вирішити відповідь Шевченкова на вищезгаданий перший лист Осипова. Але, на жаль, вона не збереглася. Перебування Осипова в Академії Мистецтв дійсно припадає на роки, коли Шевченко вже скінчив Академію й навіть був на засланні. Проте зміст другого листа Осипова, де він пише до Шевченка, як до близької людини, якій цікаві й дрібниці власного життя автора листа, дозволяє припускати можливе знайомство Шевченка з Осиповим і до заслання.

Близкий до родини гр. Толстого, учитель малювання їх дочки Катерини, “душа” того товариства, яке збиралось в Толстих по середах, ініціативний, енергійний, співчутливий, Осипов найбільше надавався для посередництва з опальним поетом.

Але перші зносини дуже швидко перервалися в зв'язку з Кримською війною. Осипов пішов до ополчення, опинився в Курську, а посередництво між Академією Мистецтв і Шевченком через деякий час взяла на себе дружина гр. Ф. Толстого Анастасія Іванівна.

Першого листа Шевченкові гр. А. Толстая написала без підпису десь на початку грудня 1855 року. З цього часу між поетом і гр. Толстою встановилося листування. В ньому відбиваються заходи гр. Ф. Толстого та взагалі академічних сфер, що клопоталися про долю Шевченка, а також настрої і пляни самого поета. З часів заслання до нас дійшло лише 3 листи гр. Толстої та 2 листи Шевченка. Листи поета довгі та схвильовані, листи його кореспондентки короткі, просякнуті глибоким почуттям і написані з метою підтримати в Шевченкові надію на швидке звільнення. Прочитавши листа Шевченка до свого чоловіка, гр. Толстая писала поетові, що лист цей зворушив її — “и с тех пор вы уже мне не чужой”. В другому листі вона пропонує Шевченкові звертатися до неї з його потребами так, як би він звертався до рідної сестри. Третій починається словами: “Мне так и хочется сказать: друже мой единый, Тарас Григорьевич!”. “Не чужий”, “брат”, “единый друг” — такою була гама особистого ставлення гр. А. Толстої до поета.

Графові Толстому Шевченко написав два листи. Один, від 12 квітня 1855 року офіційний, як до віце-президента Академії, був опублікований М. Новицьким з фототипічною репродукцією в Шевченківському Збірнику 1924 р. (стр. 126-127) і другий від 23 липня 1857 року, що довгий час був відомий лише з копії в тексті, відмінною від оригіналу, фототипічну репродукцію якого подасмо тепер вперше.

Оригінал листа було знайдено в архіві Ф. Достоевського (№ 356), ще в кінці 20-х років. Текст листа встиг ще, хоч в примітках подати акад. С. Єфремов у своєму академічному виданні творів Шевченка (т. V, 1929 р).

Лист написаний на поштовому папері великого формату зі штампом “Троицкой Говарда фабрики”.

Інтересно простежити за Щоденником процес писання листа протягом двадцятих чисел липня 1857 року.

22 липня Шевченко дізнався, що комендант Новопетровського форту Іраклій Усков не може дати перепустку через Астрахань до Петербургу, бо немає наказу по корпусу. Тому Шевченкові довелося б їхати через Оренбург, чим збільшився б шлях до Петербургу, збільшилися б витрати на подорож та віддалився б час побачення з приятелями. “А еще более жаль мне, — записує Шевченко до Щоденника під вищенаведеною датою, что совершенно лишние 1000 верст отдаляет от меня мицугу блаженнейшего счастья, минути, — в которую я сердечною слезою благодарности омочу руку моей благороднейшей заступницы графини Настасии Ивановны и ее великодушного супруга графа Федора Петровича. О, мои незабвенные благодетели! Без вашего человеколюбивого заступничества, без вашего теплового родственного участия к моей печальной судьбе, меня бы задушил всемогущий сатрап в этом безотрадном заточении. Благодарю вас, мои заступники, мои избавители. Вся радость, все счастье, вся моя светлая будущность суть ваше нетленное добро, мои единые, мои святые заступники!”

Зраз же після цього звернення Шевченко пише: “Графу Федору Петровичу с этой же почтою я напишу письмо. О как бы мне не хотелось писать этих бездушных каракуль, которые выражают одну чопорную вежливость и ничего больше. Гра-

фине Настасье Ивановне я не могу тепер писать, все, что бы я не писал ей, это и тени не выскажет того восторженно сладкого чувства благодарности, которым переполнено мое сердце, и которое я могу излить только слезами при личном моем свидании с нею”.

Ні 23 липня, коли датовано нашого листа, ні в два дальших дні немає згадки про це. Лише 26 липня Шевченко записав до Щоденника: “Сегодня весь день и до половины ночи работал я над письмом графу Федору Петровичу, и ничего не мог сделать с этим неудавшимся письмом. Мне хочется высказаться как можно проще и благороднее, а оно выходит или высокопарно до смешного, или чувствительно до нелепого, или, наконец, льстиво до подлого, но никак не выходит то, чего бы мне хотелось. Это, вероятно, оттого оно у меня не клеится, что я еще не пришел в себя от радости, нужно подождать, еще время терпит. Раньше 8 августа почта не отправится из укрепления. Время еще терпит. Записать разве черновое на память и изподволь надосуге поправить во избежание поговорки, поспешить — людей насмешит, как это я сделал моим ответом на письмо графини Настасьи Ивановны, от 12 октября минувшего года, которым она первая известила меня о предстоящей свободе, и на которое я хватил ей такую восторженную чепуху (второпях, разумеется), что она сочла меня или с ума спятившим, или просто пьяным. А чтобы этого и теперь не случилось, то напишу сначала черновое письмо, а попростывши немного, напишу и беловое”.

Далі в Щоденнику стоїть чорновий текст листа Шевченкового до гр. Толстого, той, що потім завжди передруковувався серед листів Шевченка.

До підпису свого він дає таке характерне пояснення: “я не мог себе отказать в радости подписать под этим черновым письмом: художник Т. Шевченко. В продолжении 10 лет я писался и подписывался рядовой Т. Шевченко. И сегодня в первый раз написал я это душу радующее звание”.

Більше згадок в Щоденнику про цей лист нема.

Зі слів Шевченка видно, що пошта мала відійти з Новопетровського форту лише 8 серпня. Несподіваний дозвіл Шевченкові їхати безпосередньо через Астрахань дав йому можливість виїхати з Новопетровського вже 2 серпня. Виходить, що Шевченко не встиг відіслати свого листа з поштою 8 серпня. Можна гадати, що він або залишив його комендантові Ускову для надсилки з ближчою поштою, або взяв його з собою й одправив уже з дороги.

Немає ніяких сумнівів, що поданий нами у репродукції лист і є той біловий лист, про який згадує у Щоденнику Шевченко. Вже переписуючи його з чорнової редакції, він змінив окремі вирази і поставив дату ранішу, ніж дійсно був переписаний лист, а навіть і записана до Щоденника чорнова редакція. Дата 23 липня, мабуть, фіксує час першого вияву бажання Шевченка подякувати гр. Толстому за все, що він зробив для його звільнення.

Порівняння обох текстів виявляє ту роботу над стилем листа, про яку писав Шевченко у Щоденнику. Він заміняє одні епітети іншими, одкидає зайві епітети, перебудовує речення, навіть цілком по-новому перефразовує окремі місця. Низка цих стилістичних поправок дійсно досягають бажаної мети. В тексті “я снова увижу Академию” він вставляє, наприклад, слово “нашу” Академію, і це коротеньке слівце надає хорошого ліризму і бажаного Шевченкові “благородства”, де він, недавній рядовий, знову ставить себе в гурт людей, що вчора ще стояли на недосяжних для нього соціальних щаблях.

На одне місце треба звернути особливу увагу. Його зовсім нема в чорновому тексті, між тим як воно гостро підкреслює думки Шевченка про свою дальшу ма-

лярську роботу, а навіть подає розуміння Шевченком суті мистецтва: "Живописцем-творцем я тепер не могу быть, об этом счастья неразумно было бы и помышлять, — пише Шевченко в листі і додає в біловій редакції: "Живописцем — копиистом я не хочу быть. Об этом несчастии я страшусь и думать".

Одне це речення, не кажучи вже про інші варіанти білової редакції листа, показує надзвичайну цінність для біографії Шевченка цього документу.

I СЕРІЯ: ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА

1. Віктор Петров. Провідні етапи розвитку сучасного Шевченкознавства ц. 3 м.
2. Дмитро Чижевський. Деякі проблеми дослідження формального боку поезії Шевченка ц. 2 м.
3. Ярослав Рудницький. Наголос в поезії Шевченка ц. 4 м.
4. Василь Лев. Лексика ранньої Шевченкової поезії ц. 2 м.
5. Сергій Жук. Скульптурні портрети Шевченка ц. 2 м.

Гото в о до друку:

6. Леонід Білецький. Шевченко в Яготині
7. Кирило-Методіївці. Збірник матеріалів
 1. Основні документи Братства
 2. Микола Гулак
 3. Микола Костомаров
 4. Василь Білозерський
 5. Пантелеймон Куліш
 6. Юрій Андрузький

II. СЕРІЯ: АРХЕОЛОГІЯ

1. Історичні пляни Києва ц. 20 м.

Готується до друку:

Праці 1-ої Наукової Конференції Групи Перед та Ранньої Історії

III. СЕРІЯ ІСТОРИЧНА

1. Борис Крупницький. До методологічних проблем української історії ц. 2 м.

Гото в о до друку:

Володимир Мацяк. З нових дослідів над політичною історією Галицько-Волинської Держави 1290-1340 рр. Огляд історіографії та проблематики.

V. СЕРІЯ: УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО

Гото в о до друку:

1. Дам'ян Горняткевич — Микола Самокиша
2. Дам'ян Горняткевич — Микола Ге
3. Юрій Корибут — Перспективи українського фільму

VI. СЕРІЯ: МОВОЗНАВСТВО

1. Запитник для збирання матеріалів до українського особового й місцевого назовництва

VIII. СЕРІЯ: КНИГОЗНАВСТВО

Українська бібліотека при Стенфорд Університеті в Пало Алто, Каліфорнія

ц. 1 м.

Готово до друку:

Бібліографічні Вісті ч. 1.

Літопис українського друку на еміграції ч. 1. Видання 1945 року.

Дмитро Чижевський — Автобібліографія

СЕРІЯ: ЛІТОПИС УВАН

1. Українська Вільна Академія Наук в перше півріччя її існування. Січень - Червень 1946.
2. Доповідь про діяльність УВАН. До пленуму ЦПУЕ в листопаді 1946 р.
3. Звіт УВАН за 1945-46 р.
4. Наукові Установи в 1945-46 роках.

СЕРІЯ: БЮЛЕТЕНЬ УВАН 1946 р.

- Ч 1. 20 Січня
 - Ч 2. Лютий
 - Ч 3. Березень
 - Ч 4. Квітень
 - Ч 5. Травень
 - Ч 6. Червень
 - Ч 7. Липень
 - Ч 8-9 Серпень-Вересень
 - Ч 10. Жовтень
 - Ч 11-12 Листопад-Грудень
-

НА ПРАВАХ РУКОПИСУ